

DOI: 10.11649/abs.2015.012

Anna Zielińska

Instytut Sławistyki PAN

Warszawa

Recenzja

Michał Głuszkowski, *Socjologia w badaniach dwujęzyczności*,
Toruń: Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013, 272 ss.

Książka jest pierwszą w Polsce teoretyczną rozprawą omawiającą kierunki i rozwój badań nad dwujęzycznością w językoznawstwie światowym. Autor skoncentrował się na aspektach socjologicznych, dokonując przeglądu literatury światowej pod kątem uwzględniania wpływu czynników pozajęzykowych na strukturę języków funkcjonujących w kontakcie. Pokazuje, w jaki sposób teorie i metody socjologiczne mogą być wykorzystywane do wyjaśniania zjawisk o charakterze językowym. Zamiarem autora było także przybliżenie polskiemu czytelnikowi trudno dostępnych, wydanych za granicą, prac z zakresu lingwistyki kontaktu. Wartością jest obszerna bibliografia z tego zakresu.

Książka składa się z trzech głównych rozdziałów, wstępu, zakończenia, streszczeń w językach rosyjskim i angielskim oraz bibliografii. Rozdział I: „Teoretyczne podstawy dla wykorzystania teorii socjologicznych w badaniach dwujęzyczności” został poświęcony teorii kontaktów językowych Uriela Weinreicha i jego pracy *Languages in contact* z 1953 r. Autor wykazuje, że choć teoria U. Weinreicha powstała na gruncie strukturalizmu lingwistycznego, to sposób interpretacji faktów językowych ma charakter socjologiczny. Dużo uwagi poświęca związkom między socjologią, lingwistyką a antropologią kultury (przywołując m.in. klasyczne prace Lévi-Straussa) i podejmuje ważną refleksję na temat miejsca językoznawstwa wśród nauk humanistycznych.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2015.

Publisher: Institute of Slavic Studies PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

Przestudiował wnikliwie bibliografię książki Uriela Weinreicha i trafnie zauważa, że o socjologicznych uwarunkowaniach teorii kontaktów językowych świadczy fakt, że wśród 658 pozycji bibliograficznych aż 197 stanowią publikacje z zakresu socjologii i psychologii, których tematyka dotyczyła mniejszości narodowych, przyswajania języka, tożsamości i innych podobnych zagadnień.

W kolejnych podrozdziałach omawia najważniejsze punkty teorii Uriela Weinreicha: podstawowe pojęcia teorii kontaktów językowych; czynniki powodujące zjawisko interferencji; dwujęzyczność na poziomie jednostki i grupy; socjologiczne i psychologiczne uwarunkowanie bilingwizmu indywidualnego; postulaty metodologiczne i zasygnalizowane problemy badawcze; bezpośrednie inspiracje metodologiczne; czynniki determinujące interferencję. Jest to pierwsza w polskiej literaturze tak dogłębna analiza teorii Uriela Weinreicha. Za cenne uważam objaśnianie teorii socjologicznych, wykorzystywanych przez twórcę teorii kontaktów językowych. Książkę Uriela Weinreicha, należącą do klasyki językoznawstwa, znają wszyscy badacze dwujęzyczności i stosują zaproponowane w niej terminy (jak interferencja, kontakt językowy itp.). Klasyczne terminy i pojęcia naukowe często funkcjonują w oderwaniu od swoich źródeł. Michał Głuszkowski wskazuje i objaśnia te źródła. Przytoczę tylko kilka przykładów takich objaśnień. Analiza wiązki cech została przez U. Weinreicha zaczerpnięta z prowadzonych przez Charlesa Osgooda i Rossa Strangera badań prestiżu różnych zawodów. U. Weinreich przystosował zatem do objaśniania zagadnień językoznawczych schemat badawczy z nauk socjologicznych. Ustalając kryteria opisu interferencji na poziomie jednostkowym i grupowym, U. Weinreich wykorzystał schemat faz wprowadzania nowego elementu do systemu kulturowego, zaproponowany przez R. Lintona. Kluczowym punktem w teorii U. Weinreicha jest rozróżnienie między interferencją w mowie jednostkowej i w języku. Istotne jest zatem określenie momentu, kiedy innowacja spowodowana kontaktem językowym staje się systemowa. U. Weinreich inspirował się pracami Bronisława Malinowskiego, zwłaszcza wprowadzonym przez niego do antropologii pojęciem „punktu zerowego”. Za wartościowe uważam wskazówki bibliograficzne prac kontynuujących omawiane elementy teorii Uriela Weinreicha. Zwykle są to tylko dane bibliograficzne bez omówienia tych prac, ale rozumiem, że autor musiał dokonywać ograniczeń, aby książka zachowała spójność i nie rozrastała się nadmiernie.

Rozdział II: „Socjologiczne uzupełnienie teorii kontaktów językowych” rozpoczyna omówienie kolejnej klasycznej pozycji – rozprawy Charlesa Fergusona *Diglossia* z 1959 r. i rozszerzenia definicji dyglosji dokonanego przez Joshuę A. Fishmana. Kolejne podrozdziały zawierają zwięzłe przedstawienie teorii socjologicznych, które znalazły zastosowanie w językoznawstwie: relacji dwukulturowości i dwujęzyczności z uwzględnieniem uwarunkowań społecznych obszaru pogranicza kulturowego na podstawie założeń Einara Haugena, Jamesa Soffietiego i Joshuy Fishmana; socjalizacji i jej znaczenia dla języka (w ujęciu Petera Bergera i Thomasa Luckmanna);

wykorzystania pojęć grup pierwotnych Charlesa Cooleya w badaniach językoznawczych ze szczególnym uwzględnieniem okresu szkolnego i roli grup rówieśniczych w rozwoju językowym jednostek dwujęzycznych; języka prymarnego i sekundarnego (przede wszystkim na podstawie koncepcji Leona Zawadowskiego); wykorzystania teorii tożsamości osobowej i kulturowej oraz odniesienia faz rozwoju osobowości społecznej do akwizycji języka i zachowań językowych (m.in. na podstawie teorii Erika Eriksona i Jeana Piageta); kategorii teoretycznej roli społecznej i genderowych przyczyn zróżnicowań językowych (m.in. w ujęciu Ervinga Goffmana, André Tabouret-Keller, Susan Ervin-Tripp, Dédé Brouwer); teorii racjonalnego wyboru (m.in. w ujęciu Michaela Hechtera i Satoshiego Kanazawy); pojęcia dysonansu poznawczego i zjawiska anomii (w ujęciu Émile'a Durkheima i Roberta Mertona); znaczenia zmiany społecznej (według m.in. Alvina Tofflera i Piotra Sztompki) dla dwujęzycznych społeczności; teorii kodu ograniczonego i rozwiniętego Basila Bernsteina; symbolicznego znaczenia języka i koncepcji przemocy symbolicznej Pierre'a Bourdieu i Jean-Claude'a Passerona; ekologii językowej (w ujęciu m.in. Włodzimierza Wysoczańskiego i Leoša Šatavy).

Rozdział uważam za cenny ze względu na liczne odwołania do prac językoznawców, wykorzystujących omawiane teorie socjologiczne. Niektóre teorie socjologiczne są szczególnie często rozwijane przez socjolingwistów, np. teoria kodu ograniczonego i rozwiniętego Basila Bernsteina, której celem jest wyjaśnienie zależności między strukturą społeczną a strukturą języka. Inne natomiast nie znajdują jeszcze licznych zastosowań w językoznawstwie, np. koncepcja przemocy symbolicznej Pierre'a Bourdieu lub teoria genderowych przyczyn zróżnicowań językowych. Michał Głuszkowski wskazuje zatem, które teorie mogą być przydatne dla językoznawcy, i pozostaje mieć nadzieję, że badacze dwujęzyczności się nimi zainteresują. Jest zrozumiałe, że autor podejmując tak rozległy temat, musiał wciąż dokonywać wyborów i dlatego nie wszystkie teorie zostały przez niego omówione. Uważam jednak, że zabrakło znanej i często stosowanej przez polskich badaczy dwujęzyczności koncepcji Antoiny Kłoskowskiej.

Rozdział III: „Teoria a praktyka. Przykłady zastosowania teorii socjologicznych w badaniach nad dwujęzycznością” zawiera przegląd publikacji z zakresu bilingwizmu pod kątem wykorzystania w nich socjologii i pokrewnych jej dyscyplin. Omówione zostały prace wydawane w krajach Europy Zachodniej, a także w Związku Radzieckim i w Rosji. Na tym tle omówiono rozwój badań w Polsce. Cenny jest szczegółowy opis zawartości najważniejszych czasopism socjolingwistycznych. Autor przyjął koncepcję referowania i objaśniania prac innych badaczy, bez wchodzenia z nimi w dyskusję. Uważam książkę Michała Głuszkowskiego za dzieło o dużym znaczeniu dla polskiej humanistyki. Jest to praca oparta na rzetelnych badaniach, wnosząca nową wiedzę do badań nad dwujęzycznością i ją porządkującą. Książka powinna służyć jako podręcznik do zajęć z socjolingwistyki

na polskich uczelniach. Zapewne stanie się inspiracją dla podjęcia następnych badań z zakresu lingwistyki kontaktu.

Bibliografia

- Głuszkowski, M. (2013). *Socjologia w badaniach dwujęzyczności*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15, 325-340.
- Weinreich, U. (1953). *Languages in contact: Findings and problems*. New York: Linguistic Circle of New York.

Recenzja

Streszczenie

Książka Michała Głuszkowskiego *Socjologia w badaniach dwujęzyczności*, wydana przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w roku 2013 jest pierwszą w Polsce teoretyczną rozprawą omawiającą kierunki i rozwój badań nad dwujęzycznością w językoznawstwie światowym. Autor skoncentrował się na aspektach socjologicznych, dokonując przeglądu literatury światowej pod kątem uwzględniania wpływu czynników pozajęzykowych na strukturę języków funkcjonujących w kontakcie. Książka składa się z trzech głównych rozdziałów (rozdział I: „Teoretyczne podstawy dla wykorzystania teorii socjologicznych w badaniach dwujęzyczności”, rozdział II: „Socjologiczne uzupełnienie teorii kontaktów językowych”, rozdział III: „Teoria a praktyka. Przykłady zastosowania teorii socjologicznych w badaniach nad dwujęzycznością”), wstępu, zakończenia, streszczeń w językach rosyjskim i angielskim oraz bibliografii.

Słowa kluczowe: kontakty językowe; dwujęzyczność; socjologia

Review

Abstract

The basic aim of the book of Michał Głuszkowski *Socjologia w badaniach dwujęzyczności* (Eng. *Sociology in Bilingualism Research*), is to describe theoretical reasons for the use of sociology in bilingualism research. The author proposes several of sociological theories which are adequate for language contact research.

Keywords: languages contact; bilingualism; sociology

Correspondence: A. Zielińska, Institute of Slavic Studies PAS,
e-mail: azielinskaslawistyka@gmail.com

Competing interests: the author is an Editor-in-Chief of this journal and an Editor-in-Charge of this volume.